

türkiye'de "ekolojik anayasa" olur mu?

İki yüz yıl öncesinden başlayan modern toplum sözleşmesi kuramlarının kendine temel aldığı kavramlar, ekolojik kriz karşısında dönüşmeye başladı. Hak-ödev ikilemi, egemenlik, mülkiyet, azınlık-çoğunluk vs. Bütün modern anayasaların yapı taşlarını oluşturan bu kavramlar, 21. yüzyılda ekolojik kriz karşısında bambaşka anlamlara bürünüyor. Klasik insan merkezci "toplum sözleşmesi" kuramlarıyla oluşmuş, modern anayasa mantığı içinde, ekolojinin kavramlarıyla konuşmaya çalışıyoruz. Bu noktada, kavramlar birbirini tutmuyor. Eğer bir ekolojik anayasadan bahsedilecekse anayasanın tamamen baştan yeni bir sistemle yazılması zorunludur. Ama Türkiye'de tartışma çok yeni olduğundan ve Anayasa'nın 56. maddesindeki çevre hakkının dahi kaldırılmasının gündemde olduğu verili koşullarda, Ekolojik Anayasa Girişimi, en acil taleplerini TBMM'ye sunmakla yetindi.

Türkiye'deki ekolojik sorunlar alanından baktığımızda anayasada doğanın hakları yönündeki bir vurgunun yaşamsal önemi var. Nükleerden başlayalım. Uluslararası anlaşmayla Türkiye'de nükleer santral kuruluyor. Yurttaşlar, bu karar süreçlerine hiçbir şekilde müdahalede bulunamıyor. Başbakan, açıkça; "aleyhine ne Anayasa Mahkemesi'ne ne de Danıştay'a dava açılmayacak şekilde bir formül üzerinde çalışıyoruz" dedi. Uluslararası anlaşmayla Akkuyu'da nükleer santral kuruluyor. Türkiye'deki nükleer santral kurulma süreci hem yasama, hem de yargı denetiminden muaf şekilde yürütülüyor. Benzer bir durum, madencilikte de söz konusudur. Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün başka bir bakanlık olarak kurulması planlanıyor. Şu anda madenlerle ilgili tüm izin ve ruhsat süreçleri bu kurumda toplanmış durumda. Yasayla düzenlenmesi gereken pek çok husus yönetmelikle düzenlenerek ve her fırsatta

kazanılan her yargı kararından sonra yeni yeni yönetmeliklerle yargı kararlarının arkasından dolanılarak tüm hukuksal tasarruf yetkisi yargı kararları karşısında dahi şu anda MİGEM'de. Enerji yatırımları açısından da durum aynı. Enerji alanında her türlü hukuksal yetki, yani yasama da yürütme de yargı da EPDK'da. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası içinde madenciler için ayrı, bir madencilik anayasası, enerji yatırımları için ayrı bir enerji anayasası, nükleer için ayrı bir nükleer anayasası var. Bu tablo içerisinde özellikle normlar hiyerarşisi ihlal ediliyor ve idarenin kararları yargı denetiminden kaçırılıyor. Biz dünyanın en iyi anayasasını da hazırlasak bunun pratikte hiçbir karşılığı olmayabilir. Yeni bir Anayasa'nın, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı ekolojik sorunları çözme noktasında, birbirinden hukuksal anlamda özerk bu idari yapılanma karşısında hiçbir karşılığı olmayabilir.

Bir başka örnekle Türkiye somutu daha iyi anlatılabilir. 1939 yılında 2. Dünya Savaşı arefesinde çıkarılmış bir yasa var: Milli Müdafaa Mükellefiyetleri Hakkında Kanun. Yani ülke bir savaş hazırlığı içerisinde ve bu savaş sürecinde ordu bir yerlere tanklarını koyacak, asker yiyecek, askeri hastane yapacak, köprü yapacak vs... Savaş koşullarında olağan kamulaştırma süreciyle zaman kaybetmesin diye askeriyeye tanınmış bir yetki var. Bu yetkiyle asker, Bakanlar Kurulu'ndan talep ettiğinde; Bakanlar Kurulu,

acele kamulaştırma kararı alıyor. Şu anda Türkiye'de tüm enerji, madencilik, doğalgaz yatırımlarında bu yetki kullanılıyor. Fakat biçimsel olarak öyle görünse de bu yetkiyi Bakanlar Kurulu kullanmıyor. Çok vahim bir uygulama var. Savaş halinde dahi Genelkurmay başkanına tanınmamış olan bu yetki, şu anda, olağan koşullarda şirketlere tanınmış durumda. Türkiye'nin dört bir tarafında acele kamulaştırmalar yapılıyor, daha doğrusu taşınmazlara el konuluyor. Yani şirketler, şu anda Genelkurmay Başkanlığı'nın sahip olmadığı bir yetkiyi kullanarak Hasankeyf'de, Amasya'da, Trabzon'da topraklarımıza el koyuyor. Doğaya karşı tam anlamıyla açılmış bir savaş varken doğanın hakları, bu savaşa karşı bir çılgılık anlamına geliyor. Geleneksel mülkiyet hakkı kavramının ekolojik açıdan hiçbir geçerliliği yoktur. Doğal varlıkların mülk edinilmesi mümkün değildir. İnsan, ancak doğada kullanın (intifa) hakkı sahibi olabilir. Bu hak, sahip olunan varlığın gelecek kuşaklara da aynı şekilde ulaştırılması ödeviyle birlikte kullanılabilir. Acele kamulaştırmalarla mevcut Anayasa'daki mülkiyet hakkının dahi yok sayıldığı koşullarda, doğanın haklarından bahsetmek aynı zamanda tarihsel planda yapılmış bir uyardır.

Bütün bu idari yapılanma ve sistem içerisinde anayasa, toplumun, hukuk sistemimizin temel kurucu metni olma işlevini yitirebilir. Yeni anayasa tartışmaları

ekseninde öncelikle anayasaya hak ettiği anlamın ve işlevin nasıl kazandırılacağı konusunda önerilere ihtiyaç var. Bergama'dan bu yana kazanılan davalarda yargı kararlarının uygulanması neredeyse "idari istikrar" kazanmaya başladı. Mevcut, kimsenin beğenmediği Anayasa'nın bile temel kurallarının uygulanmadığı bir ülkede yaşıyoruz. Dolayısıyla en başta "anayasa" denilen şeyin kendisine dair bir fikrimizin olması gerekiyor.

Ekolojik anayasa konusunda, uluslararası referans çerçevemiz açısından da bir tespit yapmamız gerekiyor. Stockholm ile başlayan Rio ile devam eden Johannesburg ile giden, bu yıl 20. yıl değerlendirmesi yapılacak Birleşmiş Milletler'in uluslar arası çevre zirveleri çizgisi var. Resmi, Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği uluslararası çevre mevzuatından oluşan bir referans çerçevesi. Bir de bunun dışında, aslında bütün bu uluslar arası zirveler düzenlenirken sokakta yaşanmış, filizlenmiş başka bir direniş, ona alternatif başka bir çizgi var dünyada. İşte bu ikincisi bugün Boliviya'da kendi alternatifini kurmuş ve bildirgesini de yazarak yeni bir mücadele hattı öneriyor. Dünya Sosyal Forumu içinde de düşünülebilecek bu çizgi, ileriye dönük daha fazla umut vaat ediyor. Rio ile Boliviya'da olan biteni aynı referans çerçevesinde okumamamız hatta artık iyice birbirinden ayırmamız gerekiyor. Birincisi resmi ve tepeden bir yaklaşım tarzının ürünüyken, diğeri tüm dünyada ve Türkiye'de alttan, tabandan gelen yeni kitlesel bir yurttaş hareketleri dalgasıyla kendini gösterdi. Türkiye somutundan bakarsak; cunta anayasasının 56. maddesinde çevre hakkının yer aldığından, Bergamalılar soyunup yollara dökülene kadar kimsenin doğru dürüst haberi bile yoktu. Türkiye Çevre Vakfı'nın etrafındaki birkaç kişinin çabalarıyla cunta anayasası, bir dizi antidemokratik uygulama yaparken dünyanın pek çok ülkesinden önce çevre hakkını kabul etti. Ama bugüne gelindiğinde, çevre hakkı yerine 'sürdürülebilir kalkınma' ilkesinin anayasaya sokulmak istendiğini görüyoruz. Sürdürülebilir kalkınma modeli, sermaye açısından daha işlevli, şirketlerin elinde her türlü kapıyı açan sihirli bir anahtara dönüşüyor. AKP'nin niyeti de bu ilkeye anayasal düzeyde yer vermek. Hükümet, Anayasa'daki soyut bir hak kavramı ile bu hakkı cisimleştiren ve giderek güçlenen çevreci yurttaş hareketleri arasındaki farkı görüyor.

Doğanın hakları meselesinde de geleneksel-modern anayasalarla ekolojik bir anayasanın referans çerçevelerinin farklı olduğunu görüyoruz. Bütün modern anayasalar insan merkezlidir. Ekolojik anayasa tartışmalarının özünde ise bir insan

merkezcilik eleştirisi var. Örneğin anayasanın çekirdeğini oluşturduğu hukuk sisteminin tamamında yapılan seçimlerle ya da çoğunluk görüşüyle işlerlik kazandırılmaya çalışılan bir demokrasi hülyası var. Bu seçimlerin öznesi atomistik bireyler olarak oy kullanan insanlardır. Doğanın haklarını konuştuğumuzda da aslen konuşan ve görüş sunan yine insanlardır. Akkuyu'da kurulmak istenen nükleer santral için referandum yapıldığında da doğa değil insanlar görüş bildirmiş olur. Doğa, bu gelişmeler karşısında suskun kalmaz. Tanık olduğumuz iklim felaketleri, baraj kazaları, arsenik zehirlenmeleri ile doğa kendi görüşünü ortaya koyar. Ya da "intikamını alır."

Doğanın hakları, bir dönem çok popüler olan derin ekoloji akımının ileri sürdüğü gibi doğal varlıkların sahip olduğu gizil güçlerin tanınması, doğaya mistik bir takım anlamların yüklenmesi değildir. Ekolojik anayasa iddiası, doğanın haklarını savunurken, sürdürülebilir bir insan-doğa ilişkisini ve insan ile doğa arasındaki uyumu gözetmeye çalışıyor. İnsanın kendisini doğanın efendisi olarak görmesinin insanın türsel varlığının yok olma riskini barındıran bir ekolojik yıkım karşısında anlamının kalmadığını hatırlatıyor. Akkuyu için yapılacak bir referandumda %100 "evet" denilmesi, nükleerin yol açacağı felaketlerin hiçbirini ortadan kaldırmaz.

Doğanın hakları, Türkiye'ye gelirken bir anlam kayması da yaşıyor. Örneğin Latin Amerikalılar, geçmiş sömürgeciliğe karşı mücadeleleriyle, yani son 500 yıllık mücadeleleriyle kendi etnik, kültürel, tarihsel kimlikleriyle şu andaki neoliberalizme karşı mücadelelerini iyi bir sentez ile yoğurdular. "Doğa ananın hakları" şeklinde, sorunu bir ana tanrıça kültürü üzerinden formüle etme çabaları, aslında var olan farklı mücadele alanlarını onlar açısından toparlayıcı bir işlev görüyor. Neoliberalizme karşı mücadeleyi kendi sınıfsal, cinsel, kültürel, etnik ve tarihsel refleksleriyle buluşturabildiler. Doğa Ana Hakları Bildirgesi bunu temsil ediyor.

Yapılması planlanan yeni anayasa, gerçekten "yeni" olacaksa var olan evrensel hakları, mutlaka somut mekanizmalarla korumalıdır. Var olandan daha ileri bir anayasa olacaksa; bunun en temel göstergelerinden biri de doğanın haklarına yer verip verilmeyeceğidir. Türkiye'de ekolojik bir anayasanın var olan anayasa tartışmaları içinde hayata geçirilmesinin çok zor olduğunu herkes en başta da bu çağrıyla yapanlar biliyor. Ekolojik anayasa, uzun bir mücadele sonucunda varılacak zor bir hedef. 21. yüzyılda sadece bir toplum sözleşmesi değil, "doğayla sözleşme" yapmak zorundayız.